

7. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках / Есипов Б.П. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1961. – 239 с.

Продайко М.Ю.

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ

В статье раскрывается сущность понятия «самостоятельная работа» студентов, проводится разносторонний анализ существующих на сегодня подходов к пониманию содержания самостоятельной работы как специфического вида деятельности обучения, а также рассматриваются основные функции самостоятельной работы и ее разновидности по целевому назначению. Самостоятельная работа является сложным, качественным педагогическим явлением, к решению которого существуют различные подходы. Самостоятельная работа рассматривается как дидактическая категория, как форма, метод, прием, средство, условие, деятельность обучения и воспитания.

Ключевые слова: самостоятельная работа, студент, функции, разновидности, педагог, процесс обучения.

Prodayko M.Y.

INDEPENDENT WORK AS AN IMPORTANT COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS

Independent work is complex, many quality educational phenomenon's, the solution of which there are different approaches. Independent study seen as a didactic category, as a form, method, method, means, condition, activity training and education. The article reveals the essence of the concept of «independent study» students conducted versatile analysis of currently existing approaches to understanding the content of self-employment as a specific type of training, and discusses the main features of the self and its variations inappropriately.

Key words: independent work, student, functions, types, and teacher learning.

УДК 378.147.796.071.4

Сватъєв А.В.*

ФОРМИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено аналіз форм навчання майбутніх тренерів-викладачів. Визначено й теоретично обґрунтовано умови ефективного використання форм навчання студентів факультетів фізичного виховання.

Ключові слова: форми навчання, тренери-викладачі, спільна діяльність.

У сучасній дидактиці вищої школи форми організації процесу навчання і форми навчання студентів науковці розкривають через способи взаємодії викладача зі студентами під час розв'язання дидактичних завдань. Вони виявляються за допомогою різних шляхів керування діяльністю, спілкуванням, взаємовідносинами. У них реалізується зміст освіти, освітні технології, стилі, принципи, методи й засоби навчання тощо.

Аналіз публікацій за останні десять років і поглядів дослідників на проблему (А. Алексюк, Я. Болюбаш, А. Василюк, В. Бондар, С. Дмитрієва, В. Семиченко та ін.) дає

* © Сватъєв А.В.*

підстави стверджувати, що, на жаль, відбувається підміна двох понять «форма організації» і «форма навчання», а також звуження поняття «навчання студентів». Багато вчених обходять це питання і обмежуються буденними уявленнями про сутність цієї категорії. Форма організації навчання – це зовнішнє вираження спільної діяльності того, хто навчає, і того, хто навчається. Зауважимо, що це поняття не має в дидактиці усталеного чіткого визначення. Визначимося, що *форма організації навчання* – це спільна діяльність викладача і студентів, що здійснюється в певному порядку і встановленому режимі. *Навчання студентів* не може здійснюватися поза якоюсь організаційною формою, тому що це цілеспрямована організація спілкування в процесі взаємодії викладача і студентів, що характеризується розподілом організаційних функцій, добором і послідовністю ланок навчальної роботи, режимом – часовим і просторовим [3; 4].

З метою розуміння педагогічного спілкування як цілісної системи різноманітних взаємодій розкриємо психологічний механізм навчання як взаємодії того, хто навчає, із тими, хто навчається, звернувшись передусім до взаємодії у системі «викладач-студент». Існують емпіричні підстави [4], які підтверджують, що взаємодія між студентами і породжувані цим міжособистісні відносини є лише відносно самостійним моментом розвитку спільної діяльності викладача з тими, хто навчається. Лише в системі взаємодії викладача зі студентами закладаються підвалини для нових ціннісних орієнтацій, смислових установок і соціальних очікувань, які не завжди усвідомлено реалізуються також у системі взаємодії між самими студентами у процесі спільного вирішення навчальних завдань. Взаємодії в системі «викладач - студент» забезпечують спадкоємність форм навчальних взаємодій і створюють основу для розвитку різноманіття цих форм. Вивчення спільної діяльності викладача зі студентами в низці експериментальних досліджень дозволяє виявити загальні особливості зазначеної взаємодії. Передусім взаємодія викладача зі студентами постає як необхідний аспект організації всієї системи навчальних ситуацій. Формування будь-якої нової діяльності виявляється неможливим поза розгорнутими актами співпраці між викладачем і студентами. Загальною особливістю спільної діяльності також є перетворення, перебудова позицій особистості як у ставленні до засвоєного змісту, так і до власних взаємодій, що виражається в зміні ціннісних установок, смислових орієнтирів, цілей навчання і самих способів взаємодії та відносин між учасниками навчання. Зміна позицій особистості опосередковує перехід студентів на новий рівень засвоєння діяльності та до нових форм взаємодії з викладачем і з іншими студентами.

Метою статті є з'ясування найбільш доцільних форм навчання майбутніх тренерів-викладачів.

Експериментальні дослідження, які провела В. Ляудис, дозволили виокремити такі форми спільної діяльності та співробітництва: 1) уведення в діяльність; 2) розподілена дія; 3) імітована дія; 4) підтримана дія; 5) саморегульована дія; 6) партнерство [2]. Ці форми взаємодії розгортаються в певній послідовності: від максимальної допомоги викладача студентам у вирішенні навчальних завдань до послідовного нарощування власної активності студентів аж до повністю саморегульованих предметних і навчальних дій, появи позиції партнерства з викладачем. Ці форми взаємодії можуть успішно і повноцінно реалізовуватися в представлених у схемі режимах роботи викладача і студентів (рис. 1-4). Слід зазначити інтегрованість підходу до використання цих видів активної творчої взаємодії.

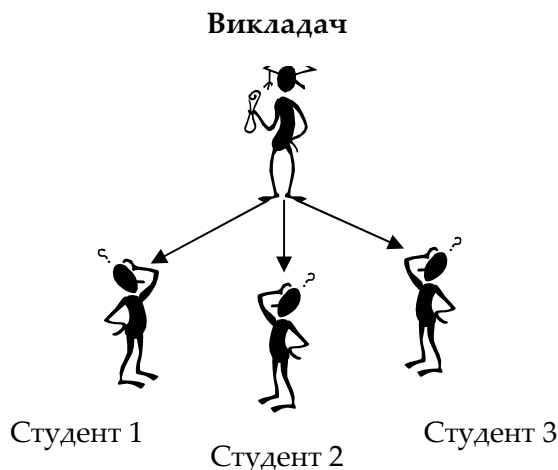

Рис. 1. Викладач і студенти працюють в активному фронтальному режимі

З'ясуємо окремі положення і правила розподілу студентів для роботи в підгрупах. Зауважимо, що розподіл студентів на підгрупи необхідний тільки тоді, коли в цьому є потреба. Щоб навчання було успішним, потрібно використовувати індивідуальні та групові форми діяльності.

Індивідуальна форма навчання майбутніх тренерів-викладачів під час семінару чи практичного заняття передбачає, що кожен студент отримує для самостійного виконання завдання, спеціально для нього дібране, відповідно до його підготовки і навчальних можливостей.

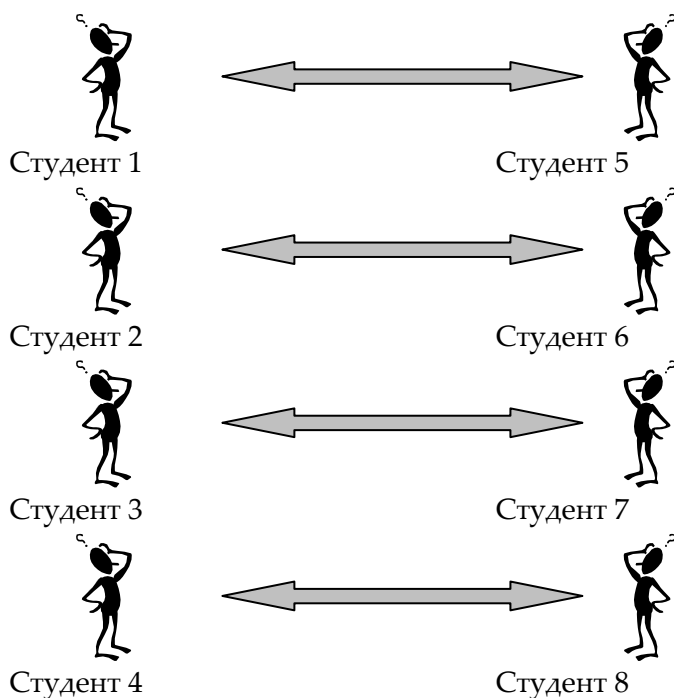

Рис. 2. Навчальна група розподіляється на підгрупи для виконання вправ в ігровій формі та активних форм роботи

Такими завданнями можуть бути робота з підручником, іншою навчальною та науковою літературою, різноманітними джерелами (довідники, словники, енциклопедії, хрестоматії); розв'язання професійних завдань, прикладів, написання рефератів і доповідей; проведення певних спостережень і досліджень тощо.

У педагогічній літературі виокремлюють два види індивідуальних форм виконання завдань – *індивідуальну* і *індивідуалізовану*. Перша характеризується тим, що виконання студентом спільних для всієї групи завдань здійснюється без контакту з іншими, але в єдиному для всіх темпі; друга передбачає навчально-пізнавальну діяльність майбутніх тренерів-викладачів у процесі виконання специфічних завдань. Саме індивідуалізована форма навчання дозволяє регулювати темп просування в навчанні кожного студента у відповідності з його підготовкою і можливостями, завантаженістю участі в спортивних змаганнях різного рівня.

Отже, одним із найефективніших шляхів реалізації індивідуальної форми навчання майбутніх тренерів-викладачів є *диференційовані індивідуальні завдання*, особливо завдання з друкованою основою. Однак цього недостатньо, тому що не менш важливим є контроль викладача за виконанням завдань, його своєчасна допомога у вирішенні професійних проблем, тоді як диференціація повинна виявлятися не стільки в диференціації завдань, скільки в мірі надання допомоги з боку викладача.

Це означає, що викладач має спланувати різнорідну діяльність у групах: студент індивідуально працює над завданням або дослідом; студент працює в парі з однокласником; студент обирає, або викладач указує групу, з якою студент працюватиме (групи створено на підставі потреб і здібностей кожного конкретного студента).

Окреслимо правила підготовки студентів до роботи в групах [1, с. 34-38]:

1. *Визначити, чого студенти мають навчитися.* Потрібно чітко окреслити, яких знань, умінь і досвіду мусять досягти студенти завдяки роботі в групах. Які цілі? Чому викладач хоче, щоб вони цього навчилися? Чи це реально? Скільки часу потрібно, щоб цього досягти?

2. *Що потрібно взяти до уваги під час планування?* а) *Час.* Найкраща модель – це почати від пояснення завдань усім студентам, потім – робота в групах і підсумок за участю всіх. б) *Місце.* Робота в групах вимагає змінити місце проведення. Викладач повинен узяти до уваги: що робитимуть групи; що студенти можуть ходити в аудиторії; що члени групи повинні бачити один одного і чути; що належить роздати матеріали; що інші посібники мають бути доступними. в) *Матеріали.* Завдання буде цікавішим, якщо вимагатиме користування різними посібниками. Слід перевірити, що доступне, і використати це, опрацювати індивідуальні (зошити) аркуші для кожного студента, урахувати вікові та індивідуальні особливості. г) *Інструкції.* Від них залежить, чи група зрозуміє завдання і спосіб його виконання. Інструкції можуть бути представлені на картках із завданнями або в багатьох екземплярах; мають бути чіткими і детальними, щоб група могла їх виконати за допомогою, за частковою допомогою, без допомоги викладача; підсумки мають бути чітко окреслені (подано зразок виконання); мають бути перевірені на практиці (виконай сам). д) *Уміння працювати в групі.*

Цілком можливо, що викладачеві доведеться присвятити немало часу, щоб навчити основ співпраці студентів у групі.

3. *Основи співпраці: як мають поводитися студенти?* Обов'язки членів групи: слухати своїх товаришів; просити про допомогу; допомагати, якщо хтось просить про це.

4. *Як поділити на групи?* Для коротких завдань найкращими є групи з 4-5 осіб. Більші групи можуть бути потрібні для довших завдань, якщо завдання поділені на вправи (етапи). Групи з трьох осіб загалом створюють клопоти, пари добрі для вправ, які вимагають порозуміння. Групи мають бути різними (з огляду на рівень студентів, стать тощо). Викладач може визначати студентів групі. Студенти можуть вибирати групу самі лише на підставі своїх інтересів, у випадку реалізації групами різних завдань [1, с. 34-38].

5. Як підсумувати, щоб навчити конструктивно ставитися до інших? Наприкінці навчального заняття слід обговорити зі студентами, який новий досвід вони здобули, які підсумки роботи тощо.

6. Як провести роботу в групах? Перед початком навчального заняття слід підготувати матеріали, поставити столи і стільці відповідно до запланованого навчального заняття. Коротко обговорити зі студентами тему навчального заняття. Поділити студентів на групи. Визначити завдання, роздаючи матеріали. Дати групам час на ознайомлення із завданням. Переконатися, що всі зрозуміли інструкцію. Визначити час на виконання вправи. Попросити одного представника групи оголосити підсумки роботи. Обговорити підсумок з усіма студентами.

7. Що робити тоді, коли студенти працюють? Коли студенти працюють у групах, викладач – спостерігач. Він може допомагати студентам, які працюють у групах, запрошуючи студентів до розповіді про те, що вони вже виконали, і допомагати, пропонуючи відкриті запитання [там само].

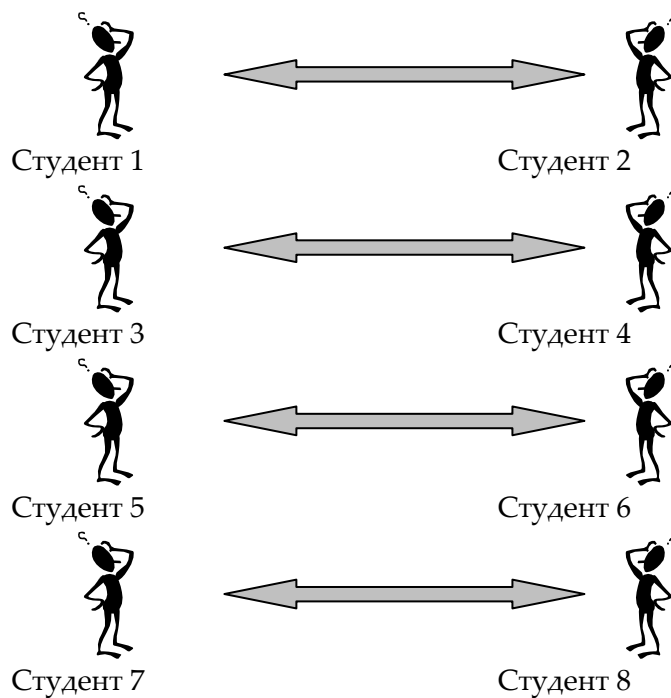

Рис. 3. Робота в парах для відпрацювання практичних навичок

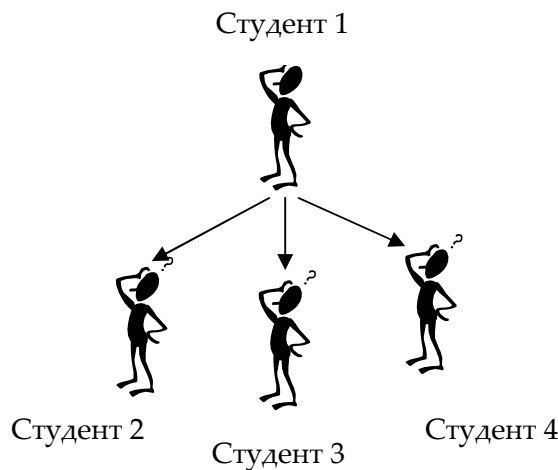

Рис. 4. Дублювання як прийом для відпрацювання професійних навичок

За умов повноцінного використання запропонованих форм спільної діяльності й режимів роботи вдосконалюються різні форми взаємодії та спілкування, спрямовані на творчий розвиток індивідуальності кожного студента і, що не менш важливо, – самого викладача.

Отже, зіставляючи форми взаємодії та запропоновані в схемі режими роботи, можна сформулювати такі форми спільної діяльності викладача, які впроваджуються безпосередньо в навчальний процес: 1) *запровадження в діяльність*: здійснюється як фронтальне опитування, де викладач – домінуюча фігура, а також як діяльність, при якій викладач перебуває в центрі уваги студентів. Наприклад, під час проведення лекцій, міні-лекцій, семінару тощо. У цьому разі студенти лише сприймають інформацію; 2) *розділена дія* – здійснюється у вигляді індивідуальної роботи, у рамках якої роль викладача зводиться до організації допомоги та контролю; 3) *імітована дія* – до цієї категорії можна віднести роботу в парах, у процесі якої студенти беруть на себе певні ролі для апробації елементів професійної діяльності, а також дублерство, коли студент отримує можливість виконання функції педагога; 4) *підтримана дія* – ефективно реалізується через групову роботу. Роль викладача – це роль слухача, арбітра, що направляє. Також цю форму взаємодії можна реалізовувати за допомогою співпраці: студенти виконують такі ж завдання, як і при індивідуальній роботі, але вони працюють у парах, трійках. У разі необхідності викладач вступає у взаємодію зі студентами. Можливо, що викладач обмежується лише роллю спостерігача; 5) *саморегульована дія* – протікає у вигляді самоорганізації, коли студенти самі обирають навчальне завдання і виконують його в автономному режимі; 6) *партнерство* – так само, як і підтримана дія, може реалізуватися за принципом співпраці, але з використанням елементів саморегульованих дій.

Практична діяльність викладача завжди багатша, ніж теорія, тому і можливих варіантів спільної діяльності велика кількість, що дозволяє зрозуміти співпрацю викладача зі студентами як закономірний процес, який має внутрішню психологічну напруженість. Вона породжується в результаті висунення і розв'язання суперечностей між двома полюсами навчальної взаємодії – особистістю викладача й особистостями студентів. Ядром перебудови активності на обох полюсах є зазначені форми взаємодії. На нашу думку, доцільним є доповнення наведеної класифікації формами співпраці, які запропоновано в роботах австралійського дослідника Penny Ur [5]. Характеризуючи відносини між викладачем і тими, хто навчається, Penny Ur використовує такі образи (рис. 5).

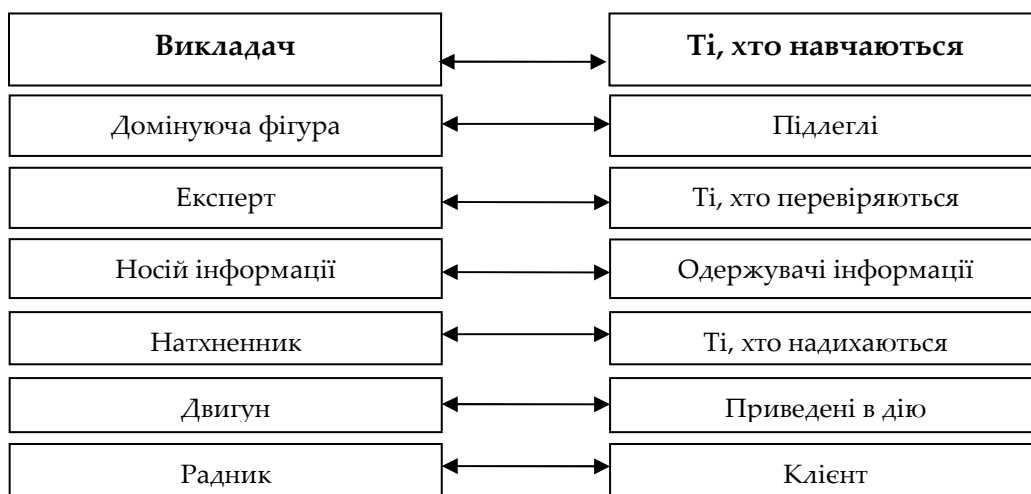

Рис 5. Відносини між викладачем і студентами (за Penny Ur).

Наведені образи досить чітко показують, що спільна діяльність викладача та студентів може бути багатогранною і різноманітною у разі, якщо педагог підходить до своєї діяльності творчо і з ентузіазмом. Крім того це дає можливість викладачу організувати свою професійну діяльність з урахуванням індивідуального підходу.

Отже, ми описали ту стратегію організації навчального співробітництва, яка, за словами О. Матюшкіна, призводить до того, що розвиток пізнавальної активності здійснюється не як навчання прийомів вирішення завдань, а як виховання творчого мислення в умовах дидактично організованого діалогу [3].

Перебудова форм співпраці, пов'язана зі зміною позицій особистості викладача і студента, надає можливості самозміни суб'єкта навчання.

Таким чином, форма навчання як дидактична категорія позначає зовнішній бік організації навчального процесу, що пов'язаний з кількістю студентів, часом і місцем навчання, а також порядком його здійснення. Здійснення навчання майбутніх тренерів-викладачів вимагає знання та вмілого використання різноманітних форм організації навчального процесу ВНЗ, їх постійного вдосконалення.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо у створенні методичних рекомендацій щодо оптимізації навчання майбутніх тренерів-викладачів.

Література:

1. Дитиняк Г. Я досліджую, експериментую, спостерігаю / Г. Дитиняк, Л. Андрушко, Н. Древня. – Львів: Літопис, 2003. – 140 с.
2. Ляудис В.Я. Структура продуктивного учебного взаимодействия / Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся; под ред. А.А. Бодалева, В.Я. Ляудиса. – М.: НИИОП АПН СССР, 1980. – С. 37- 52.
3. Матюшкин А.М. Психология мышления. Мышление как разрешение проблемных ситуаций: [учебное пособие] / А.М. Матюшкин; под. ред. канд. психол. наук А.А. Матюшкиной. – М.: КДУ, 2009. – 190 с.
4. Черный А.Г. Психодидактика и творческое развитие личности / А.Г. Черный // Возрастная и педагогическая психология. – СПб: СПб ГУ, 2010. – С. 102-108.
5. Penny Ur. A Course in Language Teaching, C.U.P / Penny Ur. – Australia, 1996. – P. 109-149.

Сватъев А.В.

ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ БУДУЩИХ ТРЕНЕРОВ-ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье осуществлен анализ форм обучения будущих тренеров-преподавателей. Определены и теоретически обоснованы условия эффективного использования форм обучения студентов факультетов физического воспитания.

Ключевые слова: формы обучения, тренеры-преподаватели, совместная деятельность.

Svatiev A.V.

FORMS OF EDUCATING OF FUTURE TEACHING TRAINERS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

The analysis of forms of educating of future teaching trainers is conducted in the article. Conditions for effective application of the forms of educating of students of physical training faculties are defined and theoretically reasoned.

Key words: forms of teaching, teaching trainers, collaborative activity.